

Asia: VN /5137/2022

Työryhmän lausuntopyyntö valmiuslain varautumisvelvollisuutta koskevasta muistiosta sekä valmiuslain yleisistä kehittämistarpeista

Lausunnonantajan lausunto

Huomionne valmiuslain varautumisvelvollisuutta koskevasta muistiosta

Muistio on hyvin yleisellä tasolla oleva. Ensisijaisesti pitäisi huomioida erityisen haavoittuvassa asemassa olevat sekä muut erityisryhmät, joiden turvallisuus ja pelastautuminen vaatii erityishuomiointia ja erityisjärjestelyjä. Turvallisuustilanteen muuttuessa ja niihin varautumisessa on keskeistä tunnistaa ja ottaa huomioon erityisesti ne ihmiset, joiden kohdalla palveluiden ja tuen turvaaminen on erityisen kriittistä.

On äärimmäisen tärkeää ottaa huomioon vammaiset ihmiset, ja heitä edustavat järjestöt varautumisen suunnittelua koskevassa prosessissa, alusta alkaen ja sen kaikilla tasoilla. Jotta tilannekuvaa jatkuvasti muuttuvassa tilanteessa voidaan pitää yllä, tarvitaan pohjatiedoksi esimerkiksi ymmärrystä tietyllä alueella asuvista toimintaesteisistä ihmisistä.

Järjestöjen roolia korostetaan (s. 7), mutta vammaisjärjestöt on unohdettu niin strategisesta kuin konkreettisestakin tasosta. Muistiosta on mainittu turvallisuuskomitea tehtävineen ja sidosryhmineen. Turvallisuuskomiteassa tulisi ehdottomasti olla mukana vammaisjärjestöjen edustus YK:n vammaissopimuksen mukaisesti. Sopimuksen 4.3 artikla edellyttää, että laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä sekä myös muissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta. Vammaisjärjestöillä on tietoa, kokemusta ja näkemystä vammaisten henkilöiden erityisistä varautumiseen ja turvallisuuteen liittyvistä tarpeista. Vammaisfoorumi edustaa laajasti eri tavoin vammaisia henkilöitä.

Vammaisjärjestöjen osaamista tulisi hyödyntää myös vapaaehtoisen valmiustyön kehittämisessä. Vammaisten ihmisten kohtaamiseen tarvittavaa osaamista voidaan koulutusten lisäksi vahvistaa

lisäämällä vapaaehtoisen valmiustoiminnan saavutettavuutta ja ottamalla ihmisiä laajasti mukaan valmiusharjoituksiin. Järjestöjen toimintaa tulee myös varautua jatkossa tukemaan taloudellisesti, kun niiltä odotetaan merkittävää panosta osallistumisessa häiriötilanteiden hoitamiseen.

Kriisi- ja pelastusharjoittelua kaivataan vammaisten henkilöiden keskuudessa. He voivat olla kriisisuunnittelussa myös aktiivisia toimijoita, ei vain pelastamisen kohteita. Myös vertaiskoulutuksella voitaisiin saada tietoa vietyä kohderyhmille oikeassa muodossa ja kokemustietoon pohjaten. Tällä tavalla varmistettaisiin myös se, että kriisitilanteissa esteettömyys ja saavutettavuus osataan ottaa huomioon eikä pääse aktuaalisessa tilanteessa yllättämään. Suunnittelu- ja testausvaihe on siksi hyvin tärkeä.

Yhteinen suunnittelu ja yhteensovittaminen kokonaistilannekuvan saamiseksi ja erityisryhmien tarpeiden kannalta on keskeistä. Yhteiskehittäminen vammaisten ihmisten kanssa nojaa vahvasti YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevaan yleissopimukseen. Sopimuksen artikla 11 turvaa vammaisille ihmisille oikeuden suojeluun vaara- ja humanitaarisissa hätätilanteissa. Sopimuksen keskeiset periaatteet edellyttävät vammaisten ihmisten mukaan ottamista heitä koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Hyvinvointialueilla ja kunnissa toimivat lakisääteiset vammaisneuvostot ovat konkreettisia, jo olemassa olevia kumppaneita varautumisen kehittämiseksi. Vammaisneuvostot ovat vammaisyhdistysten, viranomaisten ja päätöksentekijöiden yhteistyöelimiä, jotka edistävät vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumista. Ne vaikuttavat suunnitteluun, päätöksentekoon ja seurantaan eri hallinnonaloilla sekä tekevät aloitteita ja antavat lausuntoja ja kannanottoja.

Muistiosta jää epäselväksi eri tahojen velvollisuudet ja keskinäiset suhteet, vaikka vastuita ja lainsäädäntöä esitelläänkin. Muistiosta mainitaan, että kuntien ja kuntayhtymien hallintosääntöön tulisi kirjata toimenpiteitä, joilla turvataan kriisi- ja pelastusvalmius eri tilanteissa. Tämän osalta tulisi kuitenkin varmistua kirjauksien riittävästä tasosta ja konkreettisesta toiminnasta, jossa turvataan myös erityisryhmien ja erityistarpeita omaavien asema. Häiriötilanteiden ennakoiminen ja niissä tehokkaasti toimiminen edellyttää laajaa yhteistyötä ja ymmärrystä erilaisten ihmisryhmien erityisistä tarpeista. Vammaisjärjestöjen kanssa tulee käydä keskustelua niiden mahdollisuuksista olla apuna ja mukana yhteistyössä.

Saavutettavuus ja esteettömyys tulee muutenkin huomioida läpileikkaavasti kaikessa toiminnassa ja materiaalissa. Vammaisfoorumin tekemän kyselyn perusteella vammaisilla henkilöillä on voimakas huoli ja epätietoisuus pelastautumiseen ja varautumiseen liittyvistä asioista. Kyselystä käy myös ilmi, etteivät vammaiset henkilöt ole päässeet mukaan hyvinvointialueiden valmiussuunnitteluun.

Miten arvioisitte voimassa olevan valmiuslain kokonaisuutta ja toimivuutta? Mitä valmiuslaissa tulisi erityisesti kehittää?

Vammaisten henkilöiden ja heikoimmassa asemassa olevien tilannetta ei riittävästi huomioida ja tätä tulisi lainsäädännön tasolla kehittää. Lainsäädännön tulee tarjota vahva velvoite sille, että

vammaisten henkilöiden ja erityisen haavoittuvassa asemassa olevien tilanne huomioidaan. Laissa tulisi huomioida tämä mahdollisimman konkreettisella tasolla.

Valmiuslaki on tullut voimaan ennen YK:n vammaissopimuksen voimaantuloa Suomessa. Valmiuslain kehittämisessä tulee huomioida YK:n vammaisyleissopimuksen veloitteet. Kaikilla hallinnonaloilla tulee edistää YK:n vammaisyleissopimuksen periaatteiden ja määräysten toteutumista.

Vammaisspesifin näkökulman tuominen valmiuslain kehittämisessä on erityisen tärkeää esimerkiksi väestönsuojelua, sähkönjakelun keskeytyksiä, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita koskevissa lainkohdissa. Näissä kohdissa tulisi erityisesti painottaa vammaisia henkilöitä koskevaa huomioimista, sillä vammaisiin ihmisiin liittyvät erityiskysymykset ja tarpeet eroavat suuresti muusta väestöstä.

Valmiuslakityöryhmän ajatus siitä, että valmiuslakiin olisi syytä sisällyttää nimenomainen säännös, joka velvoittaa varmistumaan varautumisvelvollisuuden toteutumisesta myös silloin, kun varautumisvelvollinen hankkii tehtäviensä hoitamista tukevia palveluita sopimusperusteisesti yksityisiltä yhteisöiltä, on Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan kannatettava. Vastaavan kaltainen säännös sisältyy nykyään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 50 §:n 2 momenttiin. Edellä tarkoitettu uuteen valmiuslakiin mahdollisesti otettava säännös merkitsisi varautumisvelvollisen veloitetta varmistua järjestämisvastuulle kuuluvia tehtäviä tai niitä tukevia palveluja hankkiessaan siitä, että se suoriutuu mahdollisimman hyvin tehtäviensä hoitamisesta myös mahdollisissa sopimuksen päättymistilanteissa ja erilaisissa häiriötilanteissa. Kyse olisi siten nykytilaan nähden lähinnä varautumisvelvollisuuden merkityksen korostamisesta eikä siitä sinänsä aiheutuisi velvollisuutta esimerkiksi ryhtyä toimenpiteisiin jo olemassa olevien sopimusten tarkistamiseksi.

Suomen lainsäädäntöön ei sisälly yleistä säännöstä, joka nimenomaisesti velvoittaisi julkishallintoa varautumaan poikkeusolokynnyksen alapuolelle jääviin häiriötilanteisiin. Työryhmän näkemys siitä, että poikkeusoloihin varautumisen lisäksi on tärkeää korostaa tarvetta varautua poikkeusoloja lievempiin häiriötilanteisiin, on Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan kannatettava. Valmiuslain yleisen varautumisvelvollisuuden tulisi koskea sekä poikkeusoloihin, että tätä lievempiin häiriötilanteisiin varautumista. Erityisesti vammaisten ihmisten näkökulmasta erilaiset lievemmätkin häiriötilanteet voivat aiheuttaa suuria vaikeuksia, joten varautumisen merkitys korostuu.

Onko muita näkökulmia, joita edustamanne taho erityisesti toivoisi otettavan huomioon valmiuslain uudistamista koskevassa työssä?

Jatkotyössä tulee aktiivisesti huomioida vammaisten henkilöiden näkökulma ja osallistaa vammaisjärjestöjä kehittämistyöhön sen kaikissa vaiheissa. Suomi on sitoutunut YK:n vammaissopimuksen toteutumisen varmistamiseen kaikilla hallinnonaloilla. Erityisesti YK:n vammaissopimuksen artiklan 11 nojalla sopimuspuolet toteuttavat kansainväliseen oikeuteen perustuvien veloitteidensa mukaisesti kaikki tarvittavat toimet varmistaakseen vammaisten henkilöiden suojelun ja turvallisuuden vaaratilanteissa, mukaan lukien aseelliset selkkaukset, humanitaariset hätätilat ja luonnonkatastrofit.

Varautumisessa ja sen suunnittelussa tulee kuulla vammaisia henkilöitä edustavia vammaisjärjestöjä. Järjestöistä löytyvä tieto ja asiantuntemus on olennaisen tärkeää myös toimintaympäristön muutosten seurannassa. Kuulemiseen ja aktiiviseen osallistamiseen velvoittaa YK:n vammaissopimus, joka on osa Suomen oikeusjärjestystä. Vammaisfoorumi muistuttaa, että YK:n vammaissopimuksen 4.3 artiklan mukaan laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä sekä myös muissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät heitä edustavien järjestöjen kautta.

Turvallisuustilanteen muuttuessa ja niihin varautumisessa on keskeistä tunnistaa ja ottaa huomioon erityisesti ihmiset, joiden kohdalla palveluiden ja tuen turvaaminen on erityisen kriittistä. Esimerkiksi vammaisen ihmisen käyttämä henkilökohtainen apu on usein elämää turvaava ja ylläpitävä palvelu.

YK:n vammaissopimuksen mukaiset artikkelit tulee huomioida valmiuslain uudistamista koskevassa työssä.

Kyröläinen Anni
Vammaisfoorumi ry